

HUSSEIN JASMINE

LUKÁTS ADOLF

(1848–1924)

I. Életrajz

„Mert az emberi jósnak mondhatni tökéletes megtestesítője volt Lukáts Adolf, a fogalomnak abban az értelmében, amely mint legfőbb erkölcsi érték magába foglalja a nemes, emelkedett, eszmei és örök tulajdonságok egyetemét. Lukáts Adolf jósa a szeretet inkarnációjává magasztosította egyéniségét. Ez a szent érzelmű menyországgá avatta családi körét, templommá szentelte a tantermet, honnan a tudományt hirdette lebilincselő ékes szózással, a kristálytisza tudás, az élesen boncoló ész erejével, a szív csodálatos melegségével. Lukáts Adolf jósa jelentette a tántoríthatatlan magyar hazafiságot, mely fiatal lánggal lobogott akkor is, mikor fekete fűrt, hófehérré ezüstözöttek. Jelentette a párját ritkító hűséget egy nemes élet nemes eszméihez, tudományos meggyőződéséhez és mindenekfelett Egyeteméhez, melynek bölcs és szerény munkása volt a dicsőség és tudományos hatalom fénykorában, hűséges katonája a megpróbáltatások kétségei között.”¹

Zehery Lajos²

*Lukáts Adolf*³ életéről és munkásságáról eddig nem készült átfogó tanulmány, írásait a jelenkori tudományos életben nemigen hivatkozzák, viszont a korabeli folyóiratok mind személyéről, mind pedig munkásságáról több ízben szóltak. Ebből adódóan a tanulmány célja, hogy egy összefoglaló képet adjon *Lukáts Adolf* életpályájáról, hangsúlyt fektetve tudományos és oktatói tevékenységére.

Lukáts Adolf 1848. május 16-án született a Zemplén vármegyei Felsőolvasán. Jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte, később, 1878-ban pedig itt nyert magántanári minősítést. Tanári pályája 1875-ben kezdődött, ekkor került a pécsi jogakadémiára, ahol egészen 1894-ig oktatott. Pécsi tartózkodásához köthető, hogy 1891-ben a pécsi ítélőtáblához nevezték ki bírónak.⁴ Ekkor a táblán tagként jegyezték a polgári és

---

¹ ZEHERY 1924, 174. p.

² Zehery Lajos (1893-1968) büntetőjogász, kúriai bíró, 1922-től a büntető perjog magántanára Szegeden, 1933-tól pedig az egyetem címzetes nyilvános rendkívüli tanára egészen 1940-ig.

³ Lukáts Adolf címszó In: SZENTIRMAI – IVÁNYI SZABÓ – RÁCZNÉ MOJZES 1996, 48. p.; NAGY 2013a, 133. p.

⁴ „Lukács Adolf dr. kineveztetéséről az a hír kering, hogy nem marad meg a pécsi kir. tábla bírói karában, s ez állás csak átmeneti lépcső ahhoz, hogy később az igazságügyi minisztériumhoz hívassék meg.” Pécsi Figyelő 1891/19. 31. sz., 3. p.

urbéri tanácsban, a büntető tanácsban, valamint a fegyelmi tanács póttagja volt.⁵ Szakmai pályája mellett részt vállalt a közéletben is. Tagja volt az 1891-ben megalakult Mecsek Egyesületnek.⁶ Pécsi évei meghatározóak voltak életében, a *Pécsi Napló* főszerkesztőjének címzett levelében, így emlékezett: „Mert mindaz, ami Pécshez köt, a legkedvesebb, a legszentebb emlékeim sorába tartozik. A pécsi, mindig gyönyörű szép leányok sorából kaptam én a legszebbet, a legaranyosabbat feleségül, ott születtek gyermekeim, akik bérces Erdélyünkben manap is a legszebb, a legszolidabb és igazi tisztalelkű magyar menyecskék sorába tartoznak. Ott ért – a rektorra történt választáson kívül – életemben a legnagyobb kitüntetés, amikor egyszerű jogakadémiai professzorból kir. táblai bíróná nevezett ki, még pedig egy Szilágyi Dezső, aki nem ismerte a protekciót. Ezeknek a szent emlékeknek érzete kedvessé tesz nekem mindent, ami Pécs, hálával tartozom Pécsnek és utolsó leheletemig igaz hive – mert fiának nem nevezhetem magamat – maradok Pécsnek.”⁷

Lukáts 1894-ben került át a kolozsvári tudományegyetemre, ahol egészen 1919-ig a büntetőjog nyilvános rendes tanára volt. Az egyetemi oktatás mellett az 1900-ban hatályba lépett bünvádi perrendtartásról tartott előadásokat az „egyetemen kívül álló jogász közönség” számára. „A kitünő tanár előadásait állandóan nagy és intelligens jogász közönség hallgatta, a melynek érdeklődését az előadásnak világos, vonzó formája, gazdag tartalma, s a gyakorlati életre kiható haszna mindvégig lekötve tartotta.”⁸ Szintén a bünvádi perrendtartás hatálybalépésének alkalmából a Magyar Jogászegylet egy „előadás-cziklust” szervezett, ahol Fayer László,⁹ Balogh Jenő,¹⁰ Edvi Illés Károly¹¹ és Vámbéry Rusztem¹² mellett Lukáts Adolf is előadást tartott az új törvénycikk kapcsán, Lukáts a főtárgyalás témakörében.¹³

Kolozsvári időszakában három ízben választották a Jog-és Államtudományi Kar dékánjává, mely tisztséget 1897-1898, 1905-1906 és 1912-1913 között töltötte be.¹⁴ Harmadik periódusának megkezdésekor a következőt írta róla az *Erdélyi Lapok*: „A jogi kar ezidei dékánja, aki már két ízben viselte e méltóságot. A büntetőjog és eljárás rendes professzora, aki közel húsz éves tanársága alatt egész jogásznemzedéket nevelt föl [...] A tanítványok nagy sokasága azt is tudja Lukáts Adolfról, hogy igazi tanár. Nem beszél a katedrán szónoki allűrökkel; de oly világosan vezeti hallgatóit a paragrafusok útvesztői között, hogy az csupa gyönyörűség. Amivel azonban egész magához tudja kapcsolni tanítványait, az az igazi szeretet, mely kisugárzik egyéniségéből. Ez indítja arra, hogy ne tartsa befejezettnek tanári kötelességét, ha a katedrán lemorzsolta egy-egy óra anya-

⁵ Pécsi Figyelő 1891/19. 39. sz., 4. p.

⁶ „A társulat működése céljával Pécs városának és legközelebbi környékének járható utakkal való összeköttetése, főképp fasorok és ültetvények előállítása, fönntartása és előmozdítása által való szépítését tűzte ki.” Pécsi Figyelő 1890/18. 87. sz., 2. p.

⁷ Pécsi Napló 1916/25. 121. sz., 6. p.

⁸ Pécsi Napló 1899/9. 44. sz., 2. p.

⁹ Fayer László (1842–1906) büntetőjogász, országgyűlési képviselő, 1873-ban a budapesti egyetemen magántanári képesítést nyert a bünvádi eljárásból, 1886-ban rendkívüli tanári címet kapott.

¹⁰ Balogh Jenő (1864–1953) jogász, igazságügyi miniszter, 1888-tól a budapesti egyetemen a büntetőjog magántanára, 1900 és 1910 között a budapesti egyetem rendes tanára.

¹¹ Edvi Illés Károly (1842–1919) büntetőjogász, ügyvéd, ügyész, akadémikus.

¹² Vámbéry Rusztem (1872–1948) ügyvéd, büntetőjogász, publicista, 1903-tól a budapesti egyetemen a büntetőjog magántanára, 1915–1918 között rendkívüli tanára, 1918 és 1920 között pedig rendes tanára.

¹³ Jogtudományi Közlöny 1900/35. 22. sz., 169. p.

¹⁴ GAAL 2001, 110. p.

gát, hanem hogy azon kívül is érdeklődjék tanítványai sorsa iránt és még az egyetemi éveken túl is szerető gonddal kísérelje őket pályájukon. Ebben rejlik Lukáts Adolf tanári pályájának igazi értéke.”¹⁵ A kolozsvári tudományegyetem utolsó éveiben, 1916-1917 között *Lukáts*ot az egyetem rektorává választották.¹⁶

A kényszerű költözés évében az Alföld két városa, Debrecen és Szeged közötti vetélkedésben a kolozsvári egyetem oktatói is két pártra szakadtak. A „Debrecen-pártiak” táborát erősítette *Lukáts* is, aki szintén aláírója volt annak a memorandumnak, amelyben a kolozsvári tanárok egy része kifejtette érveit, amellyel, hogy a kolozsvári egyetem Debrecenben folytassa működését. Ebben leszögezték, hogy „[...]a magyar tudományos oktatás és a menekült egyetemek ügyének ez az egyedüli helyes, mert a tudomány érdekeit leginkább kielégítő megoldása.”¹⁷ Végül *Lukáts* Szegeden folytatta oktatói pályáját. Az 1922/23. tanévben heti öt órában ő volt a büntetőjog előadója, míg *Finkey* Ferenc¹⁸ a büntetőeljárás jogot oktatta, annak ellenére, hogy *Lukáts* kifejezetten perjogásznak volt tekinthető.¹⁹ *Lukáts* egészen haláláig, 1924-ig volt a szegedi egyetem nyilvános rendes tanára.

„Mint jogtudósoknak is azok a tulajdonságok voltak jellemzői, melyek őt mint professzort és mint embert oly nagyra tették: az elmélyedő alaposág, megkapó egyszerűség, rendszerező tudományosság és a lebilincselő előadóképesség.”²⁰

II. Tudományos munkásság

„Hálával tartozom Pécsnek és utolsó leheletemig igaz hive maradok Pécsnek.” – *A pécsi évek*

Lukáts fő művei alapvetően a bűnvádi eljáráshoz kötődnek, viszont pécsi tartózkodása alatt több írása is született a büntető anyagi jog körében. Ilyen a folytatólagos büntettről szóló tanulmánya is, amelyben a folytatólagos büntett elméleteit (objektív, szubjektív és vegyes) és ezek legjelesebb – jellemzően német – képviselőinek gondolatait boncolgatja, valamint európai kitekintéssel ír a fogalmon meghatározásának gyakorlati relevanciájáról. „A legujabb időkben keletkezett büntető-törvények a folytatólagos büntettről nézve semmi enunciatívot nem tartalmaznak, a mi a fentebb említett pár német particularis büntető-törvénykönyvek ellenkező eljárásával szemben közelismerésnek

¹⁵ Erdélyi Lapok 1912/5. 27. sz., 473-474. pp.

¹⁶ MÁRKI 1922, 104. p. „A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektorává Lukács Adolf drt, a büntetőjog tanárát választották meg egyhangulag [...] Lukács Adolf dr., akit családi kötelei is Pécshez fűznek, a pécsi püspöki jogakadémián és pécsi kir. ítélőtáblán éveken át való működése után került Kolozsvárra, ahol immár két évtizedet meghaladó értékes munkát folytat és élénk részt vesz a város törvényhatósági bizottságának működésében is. Szavának sulya van az ősi városban, amint sulya lett volna itthon is, ha nem hevítik magasabb vágyak, melyek teljes kielégítést is nyertek.” Pécsi Napló 1916/25. 114. sz., 5. p.

¹⁷ VINCZE 2004, 99. p.

¹⁸ *Finkey* Ferenc (1870-1949) büntetőjogász, bíró, koronaügyész, 1912-től a kolozsvári egyetem büntető eljárásjogi, 1915-től a pozsonyi egyetem büntetőjogi, 1921 és 1923 között a szegedi egyetem büntetőjogi tanáraként dolgozott.

¹⁹ NAGY 2013a. 134. p.

²⁰ ZEHERY 1924, 174. p.

örvendő vívmányt képez; miből azonban nem következik az, hogy e fogalom alkalmazása a gyakorlatból is ki volna zárva.”²¹ Maga Lukáts a folytatólagos bűncselekmény elméletét elveti és ezeket az eseteket alapvetően az anyagi halmazat körébe sorolja, ugyanakkor a fogalom gyakorlati megjelenését nem tartja kizártnak.

Lukáts mélyrehatóan foglalkozott továbbá a párbaj büntetőjogi fejlődésével is. Tette ezt egyrészt társadalomtörténeti szempontból *A párbaj büntetőjogi fejlődése és jelen állapota az európai államok újabb törvénykönyveiben* című tanulmányorozatában, górcső alá véve a francia, belga, holland és német fejlődést. Másrészt külön tanulmányt szentelt a párviadal hazai tényállásának dogmatikai elemzésére *A párbaj elmélete a büntető-jogtudomány szempontjából* címmel.

Ebben kiindulásként azt fejtegeti, hogy miért is olyan nehéz a párbaj intézményének büntetőjogi keretek közé szorítása. Ennek egyik okaként határozza meg, hogy a párbaj szorosan összefügg az egyén becsületével. „*A becsület egyéni volta abban áll, hogy minden becsületnek alapját a becsületérvzés képezi, mely egyének szerint különböző. De a mily különböző a becsületérvzés, ép oly különböző az igény is, mit egyesek a becsület külső elismerése iránt támasztanak.*”²² Ebből adódóan a becsület fogalmának törvényi meghatározása szinte lehetetlen, hiszen ettől az objektív mércétől szubjektíve enyhébbnek ítélt becsületsértések indította párbajok megengedettek lehetnének. „*Ez pedig azon szembetűnő anomáliának adna kifejezést, hogy a törvényhozó egyrészt a párbajt bünteti, másrészt bizonyos esetekben megengedhetőnek tartja.*”²³ A párbaj büntetőjogi megítélésének további nehézsége, ahogyan azt Lukáts írja, társadalomtörténeti aspektusból ered, ugyanis a párbaj a társadalmi erkölccsel összeegyeztethető jelenség, amelynek szabályai társadalmi szokáson alapulnak, ez pedig komoly nehézségeket gördít az állami szabályozás útjába. „*[...] miután a párbajnak szülő oka a társadalmi erkölcs, ennek válnék feladatává, bizonyára lassan működő, de kétségtelenül eredményre vezető ellenhatásról gondoskodni. Társadalmi kórt csak társadalmi uton lehet gyógyítani. És ennek folytán az állam nem bocsátkoznék oly küzdelem vivásába, melyről előre is tudja, hogy legyőzött marad benne.*”²⁴

Ezzel együtt Lukáts szükségesnek tartja a párviadal büntetőjogi szabályozását, melynek jogalapját véleménye szerint az önhatalom gyakorlásának korlátozása adja.

„*Mert ha az állam arra hivatott tekintélyének mellőzésével indokolt volna az önhatalomhoz való folyamodás a becsület terén, indokolt volna az bármely más jogsértés terén is; a minek következménye könnyen belátható. És továbbá, mert azon elégtételi eszköz, melyet a modern állam a becsületsértés terén nyújt, habár nem kielégítő, de mindenesetre olyan, melyben a magánegyének meg kell nyugodni, mert az állam jogintézményeit, jogrendszerét nem az egyes egyén magánnézetei, hanem azon uralkodó közérdekeknek megfelelőleg állapítja meg, melyekhez az egésznek és az egyesnek léte van kötve, és a párbajban nyilvánuló önkény épen ezeket az érdekeket támadja meg.*”²⁵

²¹ LUKÁTS 1879, 247. p.

²² LUKÁTS 1886, 150. p.

²³ Uo. 162. p.

²⁴ Uo. 157–158. pp.

²⁵ Uo. 166–167. pp.

Lukáts a becsület-párbaj elméletével operál, amely azt jelenti, hogy a vívásnak maga a becsületsértés képi a motívumát, így nem a külső manifesztáció van a hangsúly. Továbbá ez a becsület-motívum az elhatárolás egyik alapja, amely a párviadal törvényi tényállását megkülönbözteti a többi élet és testi épség elleni bűncselekménytől. Másik fontos elhatárolási ismérv éppen a párbaj társadalmi szokások által kialakított szabályai-ból ered. Ezek szerint a párviadalnak előzetes megegyezésen és szabályszerűségeken kell alapulnia.²⁶ Ez utóbbiból fakad az, hogy a párbaj értékelésénél relevanciával bír, hogy azt milyen eszközzel követik el. „[...] *hogy nem minden eszköz, melylyel a párbaj esetleges ölési vagy testi sértési tényei létesíthetők, egyuttal alkalmas eszköze a párbajnak is. Csak azon testi sértést, vagy ölést előidézhető eszköz lehet alkalmas vivőeszköz, melynek alkalmazása az előny és hátrány egyenlő mérvét mind a két félre nézve lehetővé teszi, azonkívül pedig életveszélyes volta dacára a vivő ellenfelek között a lovagiasság gyakorlását is lehetővé teszi oly módon, hogy az a társadalmi fogalmakhoz mérten reájuk nézve lealacsonyító nem lesz.*”²⁷ Mivel a törvényhozó a tényállás keretében a szokások konkretizálására nem törekszik,²⁸ így Lukáts a bírói mérlegelés körébe utalja ezek megítélését, amelynek egyértelműen igazodnia kell a kialakult társadalmi szabályokhoz.²⁹

A párbaj szankcionálásának nehézségeként szintén a társadalmi erkölcsöt jelöli meg, ugyanis a párbaj intézményének széles társadalmi elfogadottságára tekintettel törekednie kell a törvényhozónak arra, hogy a büntetési rendszer ne legyen népszerűtlen.³⁰

Szintén az 1880-as évek végén látott napvilágot Lukátsnak *A büntett elleni küzdelem* című tanulmánya, amelynek középpontjában alapvetően egy kriminológiai szempontú vizsgálódás áll, kiegészülve büntető anyagi jogi konzekvenciákkal. Ebben a tanulmányában Lukáts mélyrehatóan értekezik a bűnelkövetővé válás társadalmi okairól, a büntettek szükséges disztingválásáról, valamint az ebből következő és ehhez igazodó szankciótani és büntetés-végrehajtási megoldásokról. Ebben az időszakban az ilyen jellegű kriminológiai fejtegetések egyedülállóan mondhatók a magyar szakirodalomban, ugyanis a kriminológia első jeles magyar képviselőinek³¹ nevezett Vámbéry Rusztem és Irk Albert³² később, a 20. század első évtizedeiben tevékenykedtek.

A témaválasztás indokaként Lukáts azt jelöli meg, hogy az európai államok évente emberek százazreit ítélik szabadságvesztés büntetésre, börtöneik túlszűfoltak és fenntartásukra milliókat költenek, ezek pozitív hatása mégsem igazolható a bűnözési tendenciákkal. „*A büntető jogtudomány és a kormányok, azon nemes ambícióból, hogy a büntetéseket megjavítsák, egyrészt szaporítják a büntetéseket és másrészt pazar összegeket*

²⁶ Uo. 166. p.

²⁷ Uo. 243. p.

²⁸ 1878. évi V. tc. 299. § „Azon párbajvivő, a ki a párviadalnak szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte, és annak következtében ellenfelét megölte: a szándékos emberölés, - ha pedig megsebesítette: a súlyos testi sértés büntetése meghatározott büntetéssel büntetendő.”

²⁹ LUKÁTS 1886, 243. p.

³⁰ Uo. 20. p.

³¹ NAGY 2013b, 75. p. 81. p.

³² Irk Albert (1884–1952) büntetőjogász, kriminológus, 1913-tól a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem magántanára, 1922–1950 között pedig a pécsi tudományegyetemen az anyagi büntetőjog és a bűnvádi eljárás-jog nyilvános rendes tanára volt.

*áldoznak, a nélkül, hogy akár a delictumok számát apasztani, akár a visszaeséseket kevesbiteni sikerült volna nekik.*³³

Fontos, az egész tanulmányt átható véleménye Lukátsnak, hogy a kriminalitást, illetve az erre való esetleges hajlamot nem lehet az adott társadalmi közeg, annak egyénre tett hatása nélkül vizsgálni. *„Sem morális, sem a büntettes ember abstract typusa nem létezik; a delictum nem individualis, hanem socialis jelenség; nem átmeneti, hanem állandó jelenség, mely magának a társadalomnak elemeiből kerül ki; nem egyéb az, mint a társadalmi szervezet degenerációja.*”³⁴ Ezen belül Lukáts a kriminalitást szorosán köti a különböző társadalmi osztályokhoz, és ennek megfelelően csoportosítja a bűnelkövetőket is.

Beszél egyrészt az *„alkalom szerinti büntettesekről”*, akikről azt írja, hogy *„[...] az ő életük rendes, az ő ösztöneik helyesek; egy hirtelen szenvedély, egy meggondolatlan felhevülés, az akarat mulékony lanyhasága büntetbe keverik; a láz egy nemes uralmat nyer felettük, melynek elmulása után az élet rendes utjaira térnek.*” Ezek az alkalmi bűnelkövetők jellemzően a jómódú, felsőbb társadalmi rétegekből kerülnek ki, ők azok, akik semmiben sem szenvednek hiányt és, akiknél *„[...] a delictum elkövetésében rejlő hiba személyes és kivételképen fordul elő.*”³⁵ Másrészt Lukáts nevesíti az úgynevezett *„hivatásos büntetteseket”,* akik *„[...] a megrögzött, javíthatatlan, visszaeső gonosztevők.*” Véleménye szerint *„ezen had tagjai [...] egy állandó hajlamnak engedelmességek”,* és ők általában a társadalom alsóbb rétegeiből kerülnek ki, akik többnyire egész életüket nyomorban és szegénységben élték.³⁶ Lukáts ezzel összefüggő megállapítása, hogy *„[...] a criminalitás döntő tényezőit a társadalmi erők képezik, hogy tehát a criminalitás ellen sikeresen küzdhessünk, hatni kell a társadalmi erőkre és mindaddig, míg a törvényhozó a criminalitás socialis jellegét figyelmen kívül hagyja, a hozott büntetőtörvények mindig csak béna karunk lesznek.*”³⁷

Ebből adódóan Lukáts fontosnak tartja a megfelelő büntetőjogi reakció mellett a szociális értelemben vett megelőzést, vagyis azt, hogy az alsóbb társadalmi rétegeknek elsősorban szociális intézkedésekkel kellene jobb életkörülményeket kialakítani, valamint megfelelő lehetőségeket teremteni a munkavégzésre, oktatásra, ezzel pedig megelőzni a bűnelkövetővé válásukat. *„Valjon nem igazságosabb és célszerűbb volna róluk gondoskodni és őket támogatni, mielőtt a büntetett elkövetők volna? Nem volna-e gazdaságosabb is a költséget a büntetett elkövetésének megelőzésére fordítani, mint, a leggyakrabban haszontalanul, a büntetett elkövetése után megjavításukra?”*³⁸

A szociális intézkedések hiánya mellett Lukáts problémaként jelöli meg a büntető igazságszolgáltatás túlzott formalizáltságát, valamint a büntettesekre vonatkozó individualizáció hiányát. *„Büntető rendszereink egyik szembetűnő hibája az, hogy a törvény feltétlen uralmánál fogva e rendszerben minden abszolút lesz. Mi nagyobb súlyt fektetünk a törvényre, mint a milyet az valóban érdemel; nagyobb hatást tulajdonítunk neki, mint a milyennel bír, nem vesszük észre, hogy ha a büntető törvény feltétlenségére nagy súlyt fektetünk, a büntetett socialis jelenségei csakhamar túlszárnyalják a büntetőtörvényben figyelembe vett*

³³ LUKÁTS 1887, 192. p.

³⁴ Uo. 193. p.

³⁵ Uo. 200. p.

³⁶ Uo. 200. p.

³⁷ Uo. 200. p.

³⁸ Uo. 258. p.

*élet viszonyait és nem veszszük észre, hogy a büntett elleni társadalmi reactio függetlenül a törvénytől a conservatio ösztöne szerint alakult és alakul és ennek csak egy és pedig alárendelt természetű kifejezését juttatja érvényre a büntetőtörvény.*³⁹

Lukáts szerint a magyar büntető igazságszolgáltatási rendszer az első ízben bűncselekményt elkövetőkkel szemben túlságosan szigorú, míg a visszaesőkkel kapcsolatban túlzottan enyhe az általában kiszabott büntetőjogi szankciókat tekintve. Véleménye szerint ennek pont fordítva kellene történnie. Ezzel kapcsolat nézetei szorosan illeszkednek Franz von Liszt⁴⁰ ún. „célbüntetés” (*Zweckstrafe*) elméletébe. Liszt alapvetően három módszert különböztet meg egymástól, amelyek megakadályozhatják az elkövetőket további bűncselekmények realizálásában. Az egyik ilyen módszernek tekintette a javítást, amelyet a megjavítható bűnelkövetőkkel szemben kívánt alkalmazni, akik szigorú fegyelmezés mellett megmenthetőek. Az alkalmi bűnelkövetők esetében csupán a törvényi autoritás helyreállítása szükséges, így esetükben az elrettentés módszere a legkézenfekvőbb. Az utolsó módszer az ártalmatlanná tétel, vagyis a javíthatatlan bűnelkövetőkkel szemben a legjobb megoldást a társadalomtól való teljes elszigetelés, életfogytiglani elzárás jelentheti.⁴¹

Lukáts, ahogyan arra a korábbiakban utaltam, két elkövetői kategóriát nevesít. Az egyik az „*alkalom szerinti büntetettek*”, Liszt fogalmaival operálva ők a megjavítható bűnelkövetők kategóriájának feleltethetőek meg. Lukáts velük kapcsolatban hasztalannak és értelmetlennek tartja a szabadságvesztés büntetésének előtérbe helyezését. E helyett célszerűbbnek és hatékonyabbnak tartja az olyan jellegű szankciókat, amelyek az elkövető megjavítására irányulnak, és amelyek alkalmazásuk során jobban illeszkednek az elkövető személyéhez, társadalmi-és vagyoni helyzetéhez. Lukáts konkrétan nevesíti ezek között a pénzbüntetést, a munka büntetését, továbbá a felfüggesztett szabadságvesztés jogintézményét is.⁴²

Ezzel ellentétben Lukáts a „*hivatásos büntetettekkel*” – ahogyan Liszt is fogalmaz javíthatatlan bűnelkövetőkkel – szemben kíméletlen fellépést szorgalmaz. „*Ezek szolgáltatják a megrögzött gonosztevők azon hadát, mely ellen a társadalom úgy socialis intézmények és preventiv eszközökkel, valamint szigorú büntetésekkel küzdeni kénytelen.*”⁴³ A velük szembeni büntetőpolitikai cél az ártalmatlanná tétel, ennek eszközei pedig csak a hosszú tartamú, adott esetben életfogytig tartó szabadságvesztések lehetnek.

Lukáts a fentebb kifejtettek büntetés-végrehajtási konzekvenciáit is meghatározza. Fontosnak tartja, hogy az egyes bűnelkövetőket személyiségük, viselkedésük és az általuk elkövetett bűncselekmény alapján osztályozzák, és egymástól elkülönítve helyezték el a börtönökben. Ez alapján két kategóriát nevesít, egyrészről „*akikről még nem lehet azt mondani, hogy végleg teljesen el vannak rontva*”, másrészről pedig „*azok, a kik rögzött, javíthatatlan gonosztevők.*” Érvelésének alapja, hogy a bűnelkövetők nem egyenlők és nem mindegyikük javítható meg, ebből adódóan „*[...] a kik a tisztességes*

³⁹ Uo. 281. p.

⁴⁰ Franz von Liszt (1851–1919) német büntetőjogász, 1898-1917-ig a berlini Humboldt Egyetem professzora volt, az ő nevéhez kötődik a modern büntetőjogi közvetítői iskola.

⁴¹ NAGY 2014, 119. p.

⁴² LUKÁTS 1887, 283. p.

⁴³ Uo. 283. p.

*életnek tényezőivel birnak és a kik szenvedélyüknek vagy a nyomor fatumának estek áldozatául, nem lehet a megrögzött gonosztevőkkel egy sorba helyezni.*⁴⁴

Anyagi jogi írásai mellett ebben az időszakban Lukáts komoly figyelmet szentelt a büntetőeljárás elővizsgálati szakára is, a nyilvánosság kérdéskörére helyezve a hangsúlyt. Ebben a témakörben nemcsak a magyar gyakorlattal foglalkozott, hanem egy külön tanulmányorozatot szentelt az angol jogszabályok bemutatására is *Az angol büntető eljárás elővizsgálati része, különös tekintettel a nyilvánosság kérdésére* címmel.

Lukáts megkülönbözteti egymástól a különös (ügyfél) nyilvánosságot, valamint az általános nyilvánosságot, ez utóbbit viszont egy „üres abstractionnak” nevezi, amelynek semmiféle processzuális jelentőséget nem tulajdonít.⁴⁵ „...[A]z általános nyilvánosság (Volksöffentlichkeit) teljesen passiv állapot, mely a büntetőper functioira semmiféle közvetlen befolyással nincs és nem is lehet. Ez tisztán csak külső máz, ha úgy tetszik, külső dísz, mely semmi összefüggésben sincs a büntető eljárás szervezeti és elvi jellegével.”⁴⁶ Lukáts szerint azok az érvek, amelyek az általános nyilvánosságot támogatják könnyűszerrel megcáfolhatóak. Idetartozik az, hogy az általános nyilvánosság lehetővé teszi, hogy a jogot, annak működését szélesebb körökben is megismerjék, segíti az ártatlanul vádoltak rehabilitációját, valamint garanciáját jelenti az eljárásban résztvevők kötelezettség teljesítésének. Lukáts véleménye ugyanis az, hogy a jogismeret terjesztése inkább veszéllyel jár, ha a „társadalom elvetemültjei” a tárgyalások látogatásával kitanulják a jogászkodás fortélyait. Továbbá az ártatlanul megvádoltak inkább megbélyegzés áldozataivá válnak, mintsem rehabilitálódnak. Végül pedig a bírákat, ügyészeket mindenkor belső meggyőződésük fogja irányítani, nem pedig egy ilyenfajta külső ellenőrzés.⁴⁷ Lukáts követendő példaként említi az angolokat, akiknél az eljárás elővizsgálati szakaszában a tényleges (általános) nyilvánosságával szintén találkozunk, viszont náluk teljesen a bíró diszkréciójára van bízva, hogy a tárgyalást zárt ajtók mögött vagy nyilvánosan tartja, így „[...] a nyilvánosságot bármikor kizárhatja: azon eljárásra nem lehet mondani, hogy az nyilvános, hanem csak azt, hogy a nyilvánosság facultativ.”⁴⁸ Finkey Ferenc szerint ez az érvelés azonban nem helyénvaló, „mert a mi fogalmaink szerinti vizsgálat Angliában nincs is.”⁴⁹

A bűnvádi perrendtartás. – A kolozsvári évek

Kolozsvári évei alatt, az 1896: XXXIII. törvénycikk hatályba lépését követően jelentek meg talán legtöbbet idézett művei, amelyek a bűnvádi perrendtartás egyes szakaszait dolgozzák fel: *A bűnvádi per előkészítő része* (1904), *A vádalahelyezés* (1905), *A főtárgyalás* (1900), *Az esküdtbírótság. A „főtárgyalás” befejező része* (1902).

Lukáts írásából kivehető, hogy véleménye szerint perrendtartásunk annak ellenére, hogy a francia *inquisitorius* eljárás jegyeit jobban magán viselte, mégis az ún. „vegyes rendszert” követte, így mind az *accusatorius* mind pedig az *inquisitorius* rendszerek jellemzőiből merített. „*Es pedig az accusatorius rendszerből: 1. a perből folyó hármás*

⁴⁴ LUKÁTS 1887, 298. p.

⁴⁵ LUKÁTS 1889, 304, 347. pp.

⁴⁶ Uo. 304. p.

⁴⁷ Uo. 304–305. pp. 338. p.

⁴⁸ LUKÁTS 1890, 120–121. pp.

⁴⁹ FINKEY 1916, 351. p.

funciónak, u.m. a vádlói, védői és bírói funkcióknak elkülönítését és önálló hatáskörrel való szervezését; 2. vád nélkül nincsen per – kivételt nem ismerő elvet; 3. az ügyfélegyenlőséget; 4. a közvetlenséget; 5. az ügyfélnyilvánosság és a kölcsönös meghallgatásnak a követelményét; 6. vádlott ártatlanságának feltételezését, és 7. a védelemnek a per egész folyamán, de különösen a főtárgyaláson való érvényesítését. Az inquisitorius rendszerből ellenben felveszi a modern perrendszert: 1. a hivatalból való üldözést, 2. a bírói jogkörnek tulsúlyát a vádlói és a védői jogkörrel szemben, 3. az anyagi igazság elvét, melyet, mint a büntető per összes szakaszaiban feltétlenül érvényesítendő szabályt állít fel.⁵⁰ Ebből a felsorolásból Lukáts szándékosan kihagyja a nyilvánosságot, mivel hasonló álláspontra helyezkedik, mint amit az elővizsgálat és a nyilvánosság viszonylatában a korábbiakban kifejtett, vagyis, hogy a főtárgyalás során akár teljesen ki is lehetne zárni az általános nyilvánosságot, ugyanis ez semmiféle eljárási garanciát nem tartalmaz abban az esetben, ha egyébként a főtárgyalás megfelelő garanciákkal van ellátva.⁵¹

Finkey Ferenc véleménye, hogy „[...] találóan jellemzi a vegyes rendszert Lukács Adolf. Szerinte a vegyes rendszer célja, hogy megakadályozza azt, hogy mindent a bíró és csak a bíró tegyen és meggátolja, hogy bíró semmit se tegyen az igazság érdekében, vagyis, hogy ne engedje elfajulni a nyomozó rendszert a bírói hatalom tultengése által, a vádrendszert pedig a bíróság tétlensége által.”⁵² A vegyes rendszerből adódó kettősség a bizonyítás körében is érvényesül, viszont Lukáts szerint a bíróság olyan széles jogokat gyakorol e vonatkozásban, hogy egyértelműen bírósági bizonyításról beszélhetünk, amely mellett a legkevésbé jut szerep az ügyfélbizonyításnak, amelynek kiszélesítése igencsak szükséges volna. Ennek eredménye az is, hogy az *accusatorius* eljárás tanúkihallgatásának legklasszikusabb módja, vagyis a keresztkérdés egyáltalán nem egyeztethető össze a bizonyítás perrendtartásunkban megjelenő jellegével. „A francia jellegű főtárgyalásba hogyan lehetett beilleszteni az angol pernek ezt a legsajátosabb és legeredetibb intézményét, a melynek előfeltétele, jellege és célja homlokegyenest ellenkezik a mi főtárgyalásunk bizonyítási rendszerével.”⁵³ Véleménye szerint ez a jogintézmény csakhamar kiüresedik, mivel a tanúk felek általi kihallgatását minden korlát nélkül követheti a bírói, úgy mintha a keresztkérdés meg sem történt volna. „Egyébként pedig örvendetes dolog volna, ha a keresztkérdés beválna, mert amint az eddigi fejtegetésekből is kivehető, a főtárgyalásnak éppen azt a berendezését lehet leginkább kifogásolni, hogy az ügyfelek jogkörével szemben a bírósági tulsúly annyira tultengésben van, hogy a bíróságnak elfogulatlanságát veszélyezteti. A crossexaminatióknak tehát az volna a rendeltetése, hogy a bizonyítás terén tultengéssel veszélyeztető bírói tulsúlyt némi korlátok közzé szorítsa.”⁵⁴

Fontos írása Lukáts Adolfnak az esküdtszékről szóló könyve, amely *Az esküdtbíró-ság. A »főtárgyalás« befejező része* címen jelent meg. „Rendkívül könnyedén és világosan tájékoztat a törvény szelleméről és az egész esküdtszéki eljárás minden csinjáról-binjáról.”⁵⁵ Könyvében bemutatja az esküdtbíró-ság eredetét, kitekintve az angol és a

⁵⁰ LUKÁTS 1902, 26. p.

⁵¹ Uo. 27. p.

⁵² FINKEY 1916, 92. p.

⁵³ LUKÁTS 1902, 83. p.

⁵⁴ Uo. 85. p.

⁵⁵ Erdélyi Lapok 1912/5. 27. sz. 473. p.

francia fejlődéstörténetre és a szabályokra, majd az esküdtbíróóság szervezetéről, összetételéről, és az eljárás menetéről értekezik.

Komoly fejtegetésekbe bocsátkozik az esküdtekhez intézendő kérdések kapcsán. E tekintetben két rendszert különböztet meg, az egyik a kontinentális, a másik pedig az angol-amerikai rendszer. A magyar esküdt-kérdés szabályai egyértelműen a kontinentális rendszer sajátjait hordozzák magukon, habár *Lukáts* az angol-amerikai rendszert előnyösebbnek tartja. Itt az esküdtekhez kérdéseket egyáltalán nem intéznek, kizárólag a főtárgyaláson hallottak alapján hozzák meg a döntésüket, így ezt semmilyen módon nem befolyásolják.⁵⁶ Viszont ha már kérdéseket kell intézni az esküdtekhez, akkor azok megállapítása és „*javaslatba tétele*” kizárólag a vádló feladatai közé tartozhat. „*Mindenekfelett azért, mert a kérdéseknek feltevése nem egyéb, mint a vádiratnak kérdésekbe foglalása, tehát nem egyéb, mint a vád keretének megállapítása. Már pedig az iránt nincs kétség, hogy az, mi legyen a vád kerete, vagyis, hogy mit akar a vádló a bírói eldöntés alá bocsátani, kizárólag a vádlói jogkörhöz tartozik.*”⁵⁷ Ezt a tiszta és egyértelmű összefüggést zavarja meg *Lukáts* szerint az a szabály, mely szerint a kérdések megállapításához az esküdtek, a bíróság és a vádlott is hozzászólhatnak.⁵⁸

A kérdések tartalmára vonatkozóan két fontos szempontra hívja fel a figyelmet *Lukáts*. Az első, hogy a hatályos szabályok alapján a bűnösség kérdésének eldöntése az esküdtekhez, a büntetés meghatározása pedig a szakbíróóság hatáskörébe tartozik. Véleménye szerint azonban „*Előbb-utóbb a törvényhozásnak meg kell barátkozni azzal a gondolattal, hogy az esküdteknek a büntetés meghatározására is befolyást engedjünk, mert ennek a merev rendszernek a következményei azok az indokolatlan és folyton szaporodó felmentések, a melyeket az esküdtek azért alkalmaznak, mert a büntetés meghatározására semmi befolyásuk sincs.*”⁵⁹ A második szempont, hogy a kérdések feltevésénél a tény- és jogkérdések ne kerüljenek elválasztásra egymástól oly módon, hogy a ténykérdésekről az esküdtek, míg a jogkérdésekről a bíróság döntsön. Így a hatályos törvényi szabályozásnak megfelelően a tény-és jogkérdéseket az esküdteknek egyszerre kell eldönteniük „*[...] vagyis eldöntik azt, hogy a tettes a kérdéses cselekményt elkövette, hogy azt ellene bebizonyították, eldöntik, hogy az neki beszámítható és végül azt, hogy a kérdéses cselekmény büntetendő és milyen büntetendő cselekmény.*”⁶⁰

Lukáts ezekkel kapcsolatos álláspontját később revidiálta *A cassationalis eljárás a szakbíróisági és az esküdtbíróisági ítéletek* című tanulmányában, amely *Farkas Lajos*⁶¹ tanárságának 45. éve alkalmából készült emlékkönyvben jelent meg. Ennek legfőbb okaként azt jelölte meg, hogy elszaporodtak az olyan felmentő ítéletek, amelyek „*letagadják a napot is az égről.*”⁶² Ezekkel szemben tehetetlen a bíróság, egyrészt, mert a Kúriának csupán kasszációs jogköre lehet ezek tekintetében (ellentétben a bűnösséget kimondó ítéletek esetében, ahol reformatórius jogkörrel is bír), másrészt pedig az esküdtbíróóság

⁵⁶ LUKÁTS 1910, 85–86. pp.

⁵⁷ Uo. 89–90. pp.

⁵⁸ Uo. 91. p.

⁵⁹ Uo. 95. p.

⁶⁰ Uo. 101. p.

⁶¹ *Farkas Lajos* (1841–1921) a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen a római jogot adta elő 1872 és 1915 között.

⁶² LUKÁTS 1914, 240. p.

bírái csak abban az esetben utalhatják más bíróság elé az ügyet, ha az esküdtek a vádlott terhére döntöttek. Így a Kúria elé eleve nehezen kerülhet egy felmentő határozattal végződő ügy. Így egyetért a törvényjavaslatban feltüntetett módosításokkal, melyek egyrészt a felfüggesztési eljárás eseteinek kibővítésére, másrészt a Kúria esküdtszéki ítéletekre vonatkozó reformatórius jogkörének megteremtésére irányulnak.⁶³

Mindezekon túlmenően – korábbi álláspontjával szembehelyezkedve – Lukáts támogatja azt az elképzelést is, amely szerint az esküdtekhez intézendő kérdéseket el kell különíteni tény- és jogkérdésekre. „Az esküdtekhez intézendő főkérdésnél a ténykérdések lényege az, hogy elkövette-e vádlott a vádban vett tettet? és a jogkérdésnek a lényege pedig az, hogy megállapítja-e az elkövetett tett a vád által megjelölt büntetőtörvény szerinti cselekményt?” Ily módon az esküdtek a bűnösség kérdésében nem fognak dönteni. „Míg ugyanis eddig a tény- és jogkérdést együttesen kellett eldönteniök és ennek folytán, ha hibásan döntöttek a tények felett, hibásan döntöttek el a jogkérdést is, még pedig annyira hibásan, hogy ennek orvoslása is ki volt zárva.”⁶⁴ Lukáts véleménye szerint ezek a fajta korlátozások elengedhetetlenek az esküdtek döntéseihez kötődően, mivel megdönthetetlen álláspontja, hogy „az igazságszolgáltatást az esküdtszék szeszélyeinek feláldozni nem szabad.”⁶⁵

Ugyanebben a tanulmányában Lukáts komolyan foglalkozik a perorvoslati jog problémáival, később pedig teljesen kidolgozta a perorvoslati jog rendszerét is, viszont ez a mű csak kézirat maradt.⁶⁶ „Nemcsak jogirodalmunk teljességének érzékeny veszteségét szüntetné meg, hanem a reformmozgalomra is gyakorlati jelentőséggel bátorító, üdvös és termékenyítő volna, ha Lukács Adolfnak éppen a perorvoslati rendszerünket tárgyazó s az előbbi munkáit kiegészítő műve kiemeltetnék az enyészetből. Pedig ez a tőle magától halála előtt pár hónappal nyert értesülésem szerint csak a leromlott gazdasági viszonyok miatt, anyagi eszközei hiányában, nem jelent meg. Akár az igazságügyminisztérium, akár a szegedi Ferenc József-tudományegyetem, amely utóbbinak egyik dísze volt, szolgálatot tenne a haladás irányának és a tudományos szempontoknak is, ha e komoly kritikai szellemnek bizonyára nagybecsű művét az utókornak megmentené.”⁶⁷

III. Fontosabb művei

A folytatólagos büntett. Magyar Themis 1879/9. évf. 27. sz.: 207–208. pp.; 28. sz.: 215–216. pp.; 29. sz.: 224–226. pp.; 30. sz.: 232–234. pp.; 31. sz.: 238–239. pp.; 32. sz.: 247–248. pp.

A párbaj büntetőjogi fejlődése és jelen állapota az európai államok újabb törvénykönyveiben. Magyar Igazságügy 1882/18. évf. 3. sz.: 199–211. pp.; 4. sz.: 308–322. pp.; 5. sz.: 408–414. pp.; 6. sz.: 500–506. pp.; 1883/19. évf. 1. sz.: 50–56. pp.; 2. sz.: 139–145. pp.

A new-yorki új büntető törvénykönyv. Magyar Igazságügy 1883/20. évf. 1. sz.: 28–40. pp.; 2. sz.: 159–171. pp.; 3. sz.: 226–240. pp.

⁶³ Uo. 241. p. 244. p.

⁶⁴ LUKÁTS 1914, 242. p.

⁶⁵ Uo. 247. p.

⁶⁶ ZEHERY 1924, 174. p.

⁶⁷ MEDVIGY 1934, 118. p.

Az ártatlanul letartóztatottak vagy elítéltek állami kártalanítása. Magyar Igazságügy 1884/22. évf. 1. sz.: 52–68. pp.; 2. sz.: 142–152. pp.; 3. sz.: 236–249. pp.

A dolus alternativus és eventualis tanához. Büntető Jog Tára 1885/9. évf. 15. sz.: 225–230. pp.

A vádhatározat. Büntető Jog Tára 1885/9. évf. 22. sz.: 339–344. pp.

A kettős házasság elévülésének kérdéséhez. A jog 1886/5. évf. 9. sz. 65–67. pp.

A párbaj elmélete a büntető-jogtudomány szempontjából. Magyar Igazságügy 1886/26. évf. 3. sz.: 149–169. pp.; 4. sz.: 242–259. pp.; 5. sz.: 301–316. pp.

A büntett elleni küzdelem. Prins Adolf: *Criminalité et repression munkája nyomán.* A jog 1887/6. évf. 23. sz.: 192–193. pp.; 24. sz.: 200–201. pp.; 28. sz.: 235–236. pp.; 31. sz.: 257–258. pp.; 34. sz.: 281–283. pp.; 36. sz.: 297–298. pp.; 39. sz.: 323–324. pp.; 43. sz.: 356–357. pp.

A nyilvánosság a büntető eljárás elővizsgálati részében. A jog 1889/8. évf. 36, 40. sz.: 338–339. pp.; 41. sz.: 347–348. pp.; 44. sz.: 370–371. pp.; 50. sz.: 420–422. pp.; 1890/9. évf. 3. sz.: 20–21. pp.; 20. sz.: 189. pp.; 21. sz.: 196–197. pp.; 22. sz.: 204–205. pp.

Az angol büntető eljárás elővizsgálati része, különös tekintettel a nyilvánosság kérdésére. Magyar Igazságügy 1890/33. évf. 6. sz.: 453–471. pp.; 1890/34. évf. 1. sz.: 44–57. pp.; 2. sz.: 114–122. pp.; 3. sz.: 193–205. pp.; 4. sz.: 252–255. pp.; 6. sz.: 445–456. pp.

A vád alá helyezés Angliában. Magyar Igazságügy 1891/35. évf. 1. sz.: 17–25. pp.

A közhivatalnokok által elkövetett sikkasztások csak egy büntettet képeznek. Büntető Jog Tára 1896/32. évf. 5. sz.: 65–68. pp.

A főtárgyalás. Lepage Lajos Könyvkereskedés. Kolozsvár, 1902.

A bűnvádi per előkészítő része. Lepage Lajos Könyvkereskedés. Kolozsvár, 1904.

Büntetőjog jegyzetek. Lepage Lajos Könyvkereskedés. Kolozsvár, 1904.

A vádalahelyezés. Lepage Lajos Könyvkereskedés. Kolozsvár, 1905.

A német birodalmi büntetőbíróóságok szervezéséről szóló javaslat. Jogállam 1908/7. évf. 10. sz.: 737–749. pp.

A németbirodalmi bűnvádi eljárás javaslata. Jogállam 1909/8. évf. 1. sz.: 76–80. pp.; 2. sz.: 154–158. pp.; 3. sz.: 235–239. pp.; 4. sz.: 312–318. pp.; 5. sz.: 387–399. pp.

Az esküdtbíróóság. A „főtárgyalás” befejező része. Grill. Budapest, 1910.

A fiatalokúak bíróságáról. Ajtai Nyomda. Kolozsvár, 1913.

A cassationalis eljárás a szakbíróági és az esküdtbíróági ítéletekben. In: Emlékkönyv Farkas Lajos tanárságának negyvenötödik éve alkalmából. 1914. 225–247. pp.

IV. Irodalomjegyzék

FINKEY FERENC: *A magyar büntető perjog tankönyve.* Grill. Budapest, 1916.

GAAL GYÖRGY: *Egyetem a Farkas utcában: A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai.* Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság. Kolozsvár, 2001.

MÁRKI SÁNDOR: *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1922.* Szeged Városi Nyoda-és Könyvkiadó. Szeged, 1922.

MEDVIGY GÁBOR: *A bűnvádi eljárás reformja.* Jogtudományi Közlöny 1934/21. 117–119. pp.

NAGY FERENC: *A szegedi büntetőjogi/dogmatikai iskola meghatározó képviselőiről.* In: HAJDÚ JÓZSEF (szerk.): 90 éves a szegedi jogászképzés. Szeged, 2013a. 132–149. pp.

NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.* Iurisperitus. Szeged, 2014.

NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban.* Akadémiai Kiadó. Budapest, 2013b.

SZENTIRMAI LÁSZLÓ – IVÁNYI SZABÓ ÉVA – RÁCSNÉ MOJZES KATALIN (szerk.): *Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995.* JATE. Szeged, 1996. 48. p.

VINCZE GÁBOR: „*Debrecen városában akadt erős konkurens Szegednek*”. *Limes-Tudományos Szemle.* 2004/17. 93–112. pp.